

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ В МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

У статті розглянуто структуру компетентності майбутніх перекладачів. Подано аналіз наукових праць щодо проблеми формування фахової компетенції майбутніх перекладачів. Описано особистісні характеристики майбутніх перекладачів. Наведено визначення фахової і перекладацької компетенцій.

Ключові слова: навчання усного перекладу, майбутні перекладачі, перекладацька компетенція, фахова компетенція.

Професійне становлення майбутніх перекладачів, формування професійної комунікативної компетентності у процесі фахової підготовки відповідатиме сучасному рівню тоді, коли зміст соціально-гуманітарної, методичної та психолого-педагогічної підготовки буде орієнтовано на формування високодуховної мовної особистості. Варто зазначити, що професія перекладача має свої особливості, насамперед, це уміння переключатися з однієї мови на іншу; здатність утримувати в пам'яті мовленнєві продукти різного обсягу; уміння використовувати фразеологічний ряд для висловлення певної думки; швидкість формування і формулювання висловлювання; толерантне ставлення до співрозмовників з різним соціальним статусом і рівнем володіння іноземною мовою (ІМ).

Формування фахової компетенції майбутніх перекладачів у вищих навчальних закладах є складним процесом з широким спектром завдань, зокрема, щодо розробки методики навчання перекладу, яка має ґрунтуватися на моделі діяльності перекладача в типових умовах здійснення фахової діяльності. Одним із пріоритетних напрямків удосконалення професійної підготовки майбутніх перекладачів є орієнтація на досягнення ними відповідного рівня знань і володіння навичками й вміннями фахової компетенції (ФК) вже в процесі навчання, що зумовлює **актуальність** дослідження питання щодо структури самої фахової компетенції.

Переклад як предмет навчання розглядається, перш за все, у ракурсі його суспільного призначення. Діяльність перекладача виявляється в здійсненні двомовної опосередкованої комунікації. Суспільне призначення професійної діяльності визначає її найсуттєвіші риси і є її найважливішою характеристикою. Майбутні перекладачі повинні володіти певною позицією щодо своєї діяльності, усвідомлювати гуманістичні цінності перекладацької професії, які спрямовані на професійно-особистісне самовдосконалення, рефлексію, бути налаштованими на співробітництво і діалог, володіти вмінням проектувати особистісно-орієнтовану взаємодію із співрозмовником.

Метою цієї статті є аналіз наукових праць щодо досліджуваного питання, дослідження структури компетентності майбутніх перекладачів, а також розгляд ролі і місця в ній фахової компетенції майбутніх перекладачів (ФКМП).

Вивчення психологічного та дидактичного змісту

процесу формування фахової компетенції перекладачів фактично почалося недавно (І.С. Алексєєва (2004); В. Н. Комісаров (2002); Л. К. Латишев (1999, 2000); Л.М. Черноватий (2004), Т. Ганічева (2008)), а тому нині ця діяльність ґрунтується більше на низці гіпотез аксіоматичного характеру, ніж на солідному масиві надійних результатів, одержаних у ході спеціальних досліджень.

Результати аналізу наукових праць також свідчать, що проблема формування компетентності майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки не була предметом спеціального науково-педагогічного дослідження, хоча окремі питання вдосконалення їхньої професійної підготовки вивчалися в таких аспектах: формування перекладацької компетенції (І. Алексєєва, Л. Бархударов, В. Комісаров, Л. Латишева, Р. Мін'яр-Белоручев, М. Прозорова, Я. Рецкер, Ж. Таланова, А. Федоров, І. Халєєва, К. Шапошников, А. Швейцер, А. Янковець та ін.); формування соціокультурної компетенції (О. Бирюк, І. Закір'янова, Д. Іщенко, С. Шукліна та ін.); формування іншомовної комунікативної компетенції (С. Зенкевич, Р. Міловідова, Л. Мітіна, Н. Миронова, Ю. Пассов, Л. Романишина та ін.); формування професійної компетенції (Л. Зеленська, Л. Карпова, Н. Кузьміна, Н. Лобанова, А. Маркова, О. Садовська, С. Соколова); формування окремих аспектів професійної іншомовної компетенції (Л. Апатова, В. Баркасі, О. Волченко, Н. Гез, А. Гордєєва, В. Калінін, Б. Ліхобабін, С. Ніколаєва, О. Овчарук, О. Пінська, Є. Рослякова, В. Ріверс, В. Редько, В. Кейблз, Ф. Вінгард та ін.).

Далі ми розглянемо структуру компетентності майбутніх перекладачів і місце в ній фахової компетенції (див. рис. 1).

Відповідно до поданої нижче схеми компетентність перекладача можна визначити, як знання двох мов і двох культур, готовність і здатність створювати і розуміти тексти двома мовами і переключатися з однієї мови на іншу. Вона складається із сукупності іншомовної комунікативної, фахової й загальної компетенцій і дає можливість перекладачу ефективно здійснювати міжмовну, міжкультурну, міжособистісну професійну комунікацію.

Компетентність майбутніх перекладачів містить в своїй структурі базові (загальні), ключові і спеціальні (функціональні) компетенції. Базові компетенції

менш жорстко пов'язані із об'єктом і предметом праці, тобто можуть бути задіяні в багатьох видах професійної діяльності. Застосування спеціальних (функціональних) компетенцій обмежене в рамках певного фаху. Вони відбивають специфіку предметної сфери професійної діяльності, але не мають особливих назв і формулюються як функції конкретної професійної кваліфікації. Спеціальні компетенції можна розглядати як реалізацію ключових і базових компетенцій у визначеній області професійної діяльності. Ключової, базові і спеціальні компетенції, взаємодіють одна з одною, виявляються в процесі рішення життєво важ-

ливих професійних задач різного рівня складності в різних контекстах. Отже, можна зробити висновок, що сформована в майбутнього перекладача компетентність – це перелік компетенцій, які включають особистісні якості, знання, уміння і навички як передумови його компетентних дій. Будучи актуалізованими на практиці, вони стають компетенціями того або іншого рівня. Таким чином, усі три види компетенцій взаємозалежні і повинні розвиватися одночасно, що в кінці забезпечить становлення фахової компетенції як визначеної цілісності, інтегративної особистісної характеристики.

Рис. 1. Структура компетентності майбутніх перекладачів

На підставі аналізу різних підходів (І. С. Алексєєва (2004); В. Н. Комісаров (2002); Л. К. Латишев (1999, 2000); Л. М. Черноватий (2004), Т. Ганічева (2008)) до визначення і структури компетентності, можна зробити висновок, що компетентність перекладача – це, з одного боку, інтегративний критерій якості професійного навчання і професійної діяльності, а з іншого боку – інтегративна якість особистості, що виявляється в розвинутих ключових, базових і спеціальних (професійних) компетенціях, які визначають готовність і здатність майбутнього перекладача до ефективного виконання професійних завдань в області перекладу. При цьому під структурою розуміється сукупність не всіх, а лише деяких компонентів, зв'язків, відносин, елементів, що визначають якість цієї системи. Багатогранний характер перекладацької діяльності робить завдання

підготовки кваліфікованих фахівців достатньо складним процесом і вимагає від них спеціальних знань, умінь і навичок – педагогічних, методичних, дидактичних, психологічних. Майбутні перекладачі повинні постійно прагнути до збагачення загальнокультурними знаннями з галузі країнознавства, історії і літератури, поповнювати свій професійний досвід знаннями, необхідними для перекладу в спеціальних галузях – науці, техніці, економіці, юриспруденції, політиці, освіті, медицині тощо, мати високу загальну і світоглядну культуру, широку ерудицію, такт, бути комунікабельними.

Названі характеристики й особливості професійної діяльності перекладачів зумовлюють переглянути усталені підходи до їхньої підготовки, важливим аспектом якої є формування компетентності майбутніх

перекладачів, високий рівень володіння якою значною мірою визначатиме успіх їхньої професійної діяльності. Отже, компетентність майбутніх перекладачів є професійно-особистісною характеристикою, яка виявляється в характері суб'єктивності майбутніх філологів в навчальній діяльності, забезпечує їх готовність і здатність виконувати професійні функції відповідно до поставлених стандартів і вимог; їх бажання і уміння створювати нову реальність на рівні цілей, змісту технологій, а також розуміння і цілісне бачення майбутніми перекладачами змісту освіти і конкретної ситуації в ньому як гуманітарного феномена.

Іншомовна комунікативна компетенція визначається як вміння успішно вирішувати завдання взаєморозуміння і взаємодії з носіями мови, яка вивчається, у відповідності до норм і культурних традицій в умовах прямого й опосередкованого контактів [4].

Загальна компетенція визначається як поєднання

знань, умінь та життєвого досвіду, знання у цьому випадку розглядаються в декларативному смислі, оскільки будь-яка сфера спілкування, й іншомовне не є виключенням, залежить від загального знання світу [2, с. 11].

Однак, відповідно до мети нашої статті нас цікавить фахова компетенція майбутніх перекладачів, яку ми розглянемо більш детально за допомогою схеми 2.

Термін фахова компетенція перекладача може трактуватися і як здатність актуалізувати накопичені знання й уміння, використовувати їх у процесі реалізації своєї професійної діяльності для досягнення намічених цілей; і як сукупність вимог необхідних для вирішення професійних питань і завдань, що спираються на базову кваліфікацію фахівця. Іншими словами, під фаховою компетенцією ми розуміємо сукупність (інтегральну характеристику) декількох компонентів, необхідних для ефективного виконання задач професійної діяльності.

Рис. 2. Структура фахової компетенції майбутніх перекладачів

Вважається, що фахова компетенція перекладача – явище неоднорідне, яке інтегрує в собі ряд складових, що співвідносяться з чотирма основними сторонами діяльності перекладача в сфері професійної комунікації (міжкультурним спілкуванням у визначеній професійній сфері, власне професійною діяльністю перекладача, професійним перекладацьким середовищем і особистістю фахівця). Відповідно до цього можна виділити такі складові цієї компетенції як філологічна, індивідуально-психологічна і перекладацька.

Філологічна компетенція – готовність і здатність використовувати відповідні процедури і засоби з ме-

тою розуміння мови джерела (МД) і адекватного відтворення мови перекладу (МП) відповідно до комунікативних завдань і ситуації спілкування, і включає міжкультурну і текстотвірну компетенції.

Міжкультурну компетенцію визначають як готовність і здатність (відповідно до соціальних і культурних норм спілкування в області науки і техніки) розуміти МД і створювати МП в усній або письмовій формі програми мовленнєвої поведінки у вигляді висловлювань і спеціальних дискурсів.

Текстотвірну компетенцію, ми слідом за В.Н. Комісаровим [3], розуміємо як уміння під час перекладу

створювати тексти різного типу відповідно до комунікативних завдань і ситуації спілкування, знання співвідношення правил і уміння побудови, наприклад науково-технічних текстів, а також знання щодо розходжень у загальній стратегії побудови текстів у МД і МП.

Індивідуально-психологічна компетенція – система професійно-особистісних і психологічних якостей перекладача, необхідних для здійснення його професійної діяльності.

Особистісні характеристики перекладача орієнтовані на:

1) психічну здатність швидко переключати увагу, переходити від однієї мови до іншої, уміння зосередитися, мобілізувати весь свій потенціал;

2) широту інтересів, уміння постійно збагачувати свої знання;

3) морально-етичну відповідальність перекладача за якість своєї роботи, об'єктивність, надійність, оскільки реципієнти не можуть ознайомитися зі змістом оригіналу тощо [1].

У цій статті перекладацька компетенція розглядається як готовність і здатність виконувати на професійному рівні переклад текстів різного спрямування, володіння перекладачем відповідними знаннями, навичками й уміннями, і включає:

- базову компетенцію – процедурні навичками й уміннями та теоретичні знання в області перекладознавства;

- предметну компетенцію – предметні знання (в об-

ласті однієї або декількох спеціальних дисциплін) та навичками й уміннями необхідні для перекладу різних видів текстів;

- стратегічну компетенцію – знання, навички і вміння, що дозволяють аналізувати фактори перекладу, відбирати ті з них, що є значимими у визначеній професійній ситуації, і на їхній підставі створювати послідовність перекладацьких дій;

- прагматичну компетенцію – знання, навички і вміння, що дозволяють розуміти висловлювання відповідно до ситуативних умов і комунікативних намірів джерела і використовувати в ТП мовленнєві засоби з урахуванням характеристик реципієнта і комунікативної ситуації, у якій буде використовуватися текст;

- професійно-технічна компетенція розглядається нами як наявність специфічних знань, навичок і умінь, необхідних для виконання саме цього виду діяльності. Знання містять у собі розуміння задач перекладацької діяльності, основних положень теорії перекладу, принципів перекладацької стратегії й основних технічних прийомів перекладацької діяльності.

Таким чином, розгляд і визначення структурних компонентів фахової компетенції МП вимагають зміни форм і методів навчання майбутніх перекладачів у ВНЗ і обумовлюють необхідність розробки нової концепції формування фахової компетенції у майбутніх перекладачів, що відкриває широкі перспективи для подальших досліджень в області методики навчання перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Емельянова Я.Б. Лингвострановедческая компетенция переводчика: теория и практика : [монография] / Я.Б. Емельянова. – 2-е изд., испр. и доп. – Нижний Новгород: ООО "Стимул-СТ", 2010. – 201 с.

2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. – [під ред. С. Ю. Ніколаєвої]. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.

3. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. Учебное пособие / В. Н. Комиссаров. – М. : ЭТС, 2002. – 424 с.

4. Соловова Е. Н. Формирование филологической компетенции в профильной школе и вузе / Е. Н. Соловова, Е. А. Пореченкова // ИЯШ. – 2006. – № 8. – С. 13–18.

Подано до редакції 20.03.13